

ГРИГОРІЙ ВАЩЕНКО І ВИХОВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ПОЧУТТІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Розглядаються погляди Григорія Ващенка щодо естетичного виховання в сучасній українській школі.

Українська школа ХХІ століття взяла за основу тенденцію впевненого руху вперед через кардинальні зміни і реформування. Так, у новій Державній національній програмі "Освіта" підкреслюється, що одним із головних шляхів поліпшення виховання підростаючого покоління є наповнення змісту виховання культурно-історичним надбанням українського народу.

В сучасних умовах розвитку українського суспільства, перебудови всієї системи освіти і культури особливе значення набуває гуманізація і демократизація навчання й виховання молоді. Саме гуманізація і демократизація у свою чергу потребують розв'язання проблеми естетичного розвитку, зокрема й школярів.

Особливе місце в структурі естетичного виховання молодших школярів займає формування і розвиток у них естетичних почуттів. Як відомо, формування естетичних почуттів відбувається різними засобами і методами, сферами навколишньої реальності. Проте центральне місце належить мистецтву.

Удосконалення естетичного виховання школярів зумовлює необхідність розвитку у них почуття прекрасного, гармонії, формування високого естетичного смаку, вміння розуміти і цінити твори мистецтва, пам'ятники історії і архітектури, народне декоративно-прикладне мистецтво, красу і велич рідної природи. У цьому зв'язку значну роль відіграють навчальні предмети: література, музика, образотворче мистецтво, специфіка яких відкриває значні можливості художньо-образного й емоційно-чутливого естетичного пізнання й відображення дійсності.

Проте, як свідчить аналіз спеціальної літератури, вивчення педагогічної практики, реального стану естетичного виховання і художньої освіти школярів, навчання кожного виду мистецтв окремо, само по собі не забезпечує ефективності. Необхідним тому постає комплексний вплив мистецтв на особистість школяра, тобто необхідна інтеграція різних видів мистецтв і, перш за все, інтеграція предметів літератури, музики й образотворчого мистецтва.

Суттєвий внесок в сучасну теорію і практику естетичного виховання школярів внесли відомі педагогічні новатори: В.О. Сухомлинський, С.Т. Швацький. Значне місце займає наукова розробка цієї проблеми в працях таких вчених, як О.Д. Альохін, О.О. Баян, Н.О. Ветлугіна, Т.С. Комарова, Б.Т. Ліхачов, О.С. Хворостов, В.Н. Шацька, Т. Я. Шпікалова.

Філософські, психологічні, мистецтвознавчі аспекти естетичного виховання школярів розглядаються в дослідженнях І.Д. Беха, Ю.Б. Боревого, Л.С. Виготського, Е.І. Ігнат'єва, Б.Г. Лук'янова, Г.П. Шевченко, П.М. Якобсона.

Поза увагою українських педагогів не залишився той факт, що в останні роки в Україну повертається ім'я видатного українського педагога і психолога, професора Григорія Ващенка – яскравої постаті української національно свідомої інтелігенції, яку спіткала трагічна доля жити і вмерти в еміграції. І завданням цієї статті є розглянути погляди Г. Ващенка щодо естетичного виховання школярів.

Григорій Ващенко на початку ХХ ст. учителював в різних гімназіях в Україні, а також в Грузії, і весь набутий великий педагогічний досвід він ви користував в часи творення Української держави в 1917-20 рр., організуючи учительські курси і школи та проводячи просвітницьку роботу серед населення Полтавщини. В 1927 році Г. Ващенко стає професором Педагогічного інституту. Його наукова праця "Загальні методи навчання" служила підручником для педагогічних інститутів в Україні (цікава доля у цієї праці: в 30-х роках вона була вилучена з ужитку і знищена, щоб знову відродитися в Україні вже у 1997 році).

Емігрувавши в Німеччину Г. Ващенко очолив кафедру педагогіки в Українському Вільному Університеті, а також став ректором Української Богословської Академії в Мюнхені. І чи не найбільше своєї праці вклав професор Ващенко у справу національного виховання української молоді в умовах діаспори.

Аналізуючи розвиток української духовності від найдавніших часів до сучасних, Г. Ващенко будує "Виховний Ідеал", що відповідає психічним, природним властивостям української людини і подається не в готовій формі, а має супроводжуватися виховною працею педагога і під впливом середовища, яке виховує. Професор Григорій Ващенко вказує на ті засоби і методи, які належить застосувати, щоб у результаті виховної праці "осягнути ідеальну людину-українця, громадянина, у якого життєвою метою буде служіння Богові і Україні" [1:183].

Розглянемо завдання української школи щодо вибудови виховного ідеалу на засадах гармонійного розвитку людини. Г. Ващенко вказує на 4 основні завдання :



Гармонійність педагог розуміє не як розвиток усіх властивостей людини до однакового рівня, а як "певну цілісність, при якій кожна здібність посідає в особі те чи інше місце у зв'язку з ролюю її в нашому житті і діяльності" [1:183]. Людину можна визнати за гармонійно розвинену лише за тієї умови, коли якась властивість її посідає центральне місце в її психічному житті і відіграє роль стрижня, навколо якого органічно об'єднуються.

"Українці з давніх-давен виявляють великі природні естетичні здібності, – підкреслює Г. Ващенко. – І тому завдання школи розвивати до найвищої міри те, чим наділила природа наших дітей" [1:184].

В педагогічному і психологічному аспектах естетичне виховання, за Ващенко, можна розглядати як естетичне (мистецьке) сприймання і естетичну творчість.

Зміст естетичного виховання



Естетика побуту – передбачає розвивати чепурність в одязі, житлі, уміння прикрасити приміщення і таке інше.

Школа має прищепити дітям *любов і розуміння краси природи*. Людина, відірвана від природи, не може жити повним життям, бо саме краса природи є джерелом найчистіших наших радощів.

Щодо *творів мистецтва*, то саме школа має виробити у дітей гарний естетичний смак. А це, крім культури естетичного сприймання, вимагає ще й певної культури інтелекту. Щоб розуміти й сприймати найкращі твори мистецтва, необхідно мати певні знання з історії письменства, музики, живопису, скульптури, архітектури.

Школа має розвивати також *творчі, мистецькі здібності дітей*. При цьому розвивати не тільки талановитих, обдарованих дітей, що за певних умов виховання можуть дати нашому народові чудові твори в якій-небудь галузі мистецтва, але й розвивати мистецькі здібності у дітей, які не обдаровані якимись мистецькими талантами. Бо саме мистецька творчість відіграє певну роль в діяльності кожної людини і часто є джерелом морального задоволення. Крім того, людина, що здібна сама творити щось в галузі певного мистецтва, може глибше розуміти мистецькі твори, ніж людина, що зовсім не володіє творчою технікою.

Та в цілому в галузі мистецького виховання перше місце мусить посідати виховання смаку й розуміння свого рідного мистецтва, тим більше, що в цій галузі Україна має значні досягнення.

Григорій Ващенко зазначає, що "без естетичного виховання людина не може бути повновартісною" [2:386]. Але проблема естетичного виховання дуже широка і складна. Спробуємо розглянути її лише у зв'язку з навчанням, як проблему виховання мистецького мислення. Та якщо двом іншим формам мислення – практичному (або технічному) і теоретичному – школа приділяє велику увагу, то вихованням мистецького мислення педагоги, за нечисленими винятками, майже не займаються. А проте розвиток його має велике значення в загальному процесі виховання. Розвиваючи в учнів мистецьке мислення, ми разом з тим підвищуємо рівень активності їх у процесі навчання. Мистецьке мислення значно більше пов'язано з емоціями, ніж мислення практичне й науково-теоретичне. Тому, розвиваючи його, ми посилюємо в учнів інтерес до науки.

Отже, естетичне виховання в аспекті виховання мистецького мислення має два завдання: виховувати художній смак і розуміння краси і розвивати творчі мистецькі здібності учнів.

Як зазначає Г. Ващенко, художній смак може бути вузький і широкий, примітивний і висококультурний, здоровий і хворобливий. І саме школа має виховати смак і розуміння краси у всіх її формах і видах, смак висококультурний і здоровий.

Свідоме сприймання краси обумовлюється розумінням основних форм естетичних переживань: це почуття величю, піднесеного, граціозного, трагічного, а також різних видів смішного, таких, як комічне, іронічне і саркастичне. Ці питання входять до курсу з теорії словесності, але школа має виховати широке розуміння цих категорій краси, виявлення їх у природі і різних формах мистецтва. Перш за все, треба виховувати у дітей від-

чуття і розуміння краси природи. Люди, що відірвалися від природи і живуть у штучних міських умовах, здебільшого позбавлені чистих, простих радощів, смак їх часто буває нездоровим. Крім того, не розуміючи краси природи, не можна глибоко зрозуміти й відчути краси багатьох творів мистецтв, таких, як література, живопис, музика. І навпаки, "під впливом комплексу мистецтв учні вчать тонко відчувати настрій природи" [3: 113].

Методи виховання почуття й розуміння краси природи різноманітні. Це, перш за все, безпосереднє спостереження її під час екскурсії, тому, що всяка екскурсія в природу з метою дослідження її може містити в собі й естетичні завдання. "Навчити дитину бачити в красі навколишнього світу духовне благородство, доброту, сердечність і на основі цього утверджувати прекрасне в собі" [4:369].

Щодо розуміння краси в галузі мистецтва, то тут треба прагнути, щоб учень поступово навчався розуміти і відчувати красу не тільки простих форм мистецтва, а й складних, піднесених форм його. Наприклад, щоб дитина не тільки відчувала красу народної пісні, а й музику Баха і Бетховена. Не тільки красу народного декоративного розпису, але й живопис Рафаеля і Левітана.

Але разом з тим, треба дбати про виховання здорового смаку так, щоб учень, приміром, не тільки не захоплювався низькопробною бульварною літературою, а й відчував до неї відразу.

Та, крім доцільного добору творів, для розвитку естетичного судження учнів потрібний ще відповідний їх аналіз. В сучасній школі такий аналіз застосовується виключно до творів літератури. Слід застосовувати його й до образотворчого мистецтва та музики. Це можливе на уроках читання, малювання, під час екскурсій в музеї, при підготовці до художніх вечірок і т. ін.

Друге завдання естетичного виховання в процесі навчання - це розвиток творчих здібностей в галузі мистецтва. Та виховання творчих здібностей не мусить обмежуватися тільки тим, що учневі дають завдання, яке він виконує без належного керівництва. Треба, керуючись досвідом великих майстрів, ввести дитину в усі моменти творчості, такі, як вибір теми, збирання матеріалу, фіксація його, саме творення мистецьких типів, мистецьке експериментування і т. ін. Необхідно також допомогти учням оволодіти і технікою мистецтва в вузькому розумінні цього слова. Цього школа досягає на годинах співів, малювання, музики і літератури.

У мистецькому вихованні, як і в усій педагогічній роботі, потрібна послідовність змісту, відповідність методів виховання до вікових властивостей дітей.

Мистецьке виховання як елемент навчання важливе не тільки саме по собі, а й тим, що воно активізує навчальний процес в цілому. Воно робить його цікавішим, внаслідок чого діти починають вчитися з більшою охотою, а то й із захопленням.

Оцінюючи вагомий внесок Григорія Ващенко у розвиток педагогічної думки, можна стверджувати, що його творчість набуває особливої ваги в умовах трансформації національної системи освіти на гуманістичних засадах.

Подальшим пошуком цієї роботи може бути розробка шляхів формування естетичних почуттів у молодших школярів засобами мистецтв та вияв рівнів сформованості естетичних почуттів.

1. Ващенко Г. Виховний ідеал. – Полтава: Полтавський вісник, 1994. - 190 с.
2. Ващенко Г. Загальні методи навчання. –К.: Варта, 1997. - 415 с.
3. Шевченко Г.П. Эстетическое воспитание в школе. –К.: Радянська школа, 1985. - 144 с.
4. Сухомлинський В.О. Пависька середня школа // Вибрані твори у 5-ти томах. –К.: Вища школа, 1977. – Т. 4. –С. 377.

Матеріал надійшов до редакції 26.01.2004 р.

Шмельова Т.В. Григорій Ващенко и воспитание эстетических чувств младших школьников.

В статье рассматриваются взгляды Григория Ващенко на эстетическое воспитание младших школьников.

Shmelyova T.V. Grygory Vashcheko and Esthetic Upbringing of Young Learners.

The article deals with Grygory Vashchenko's views on the esthetic upbringing of young learners.